

کمال الموت

درموسیقی قرن بیستم

ویراست جدید

انستیتوت ملی کتاب و اسناد

نویسنده: لودمیلادیا چکوا
مترجم: مسعود ابراهیمی

هارمونی در موسیقی قرن بیستم

ویراست جدید

نویسنده: لودمیلادیاچکوا

مترجم: مسعود ابراهیمی

ویراستاران: سحر چیدری، حسین قنبری

مدیر هنری و طراح گرافیک: استودیو ملی (امید نعم‌الحبيب، مهسا قلی‌نژاد)

مدیر تولید: شروین مفیدی

نت‌نگاری: مجید یونسی سینکی

صفحه‌آرایی: سونا خرامان

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: دوم

سال چاپ: تابستان ۱۴۰۴

نوع کاغذ: بالکی ۶۰ گرمی هلمن سوئدی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۶۶۴-۷۸-۵

کلیه‌ی حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به انتشارات پارت است.

آدرس: تهران، خیابان انقلاب، ابتدای خیابان فخر رازی، پلاک ۸۷

تلفن: ۶۶۴۸۵۰۱۳ - ۶۶۴۰۵۶۲۷

@partpublication

www.partpublication.com

فهرست

مقدمه‌ی مؤلف.....	۱۳
بخش اول.....	۱۵
فصل اول: مشخصات کلی هارمونی معاصر.....	۱۷
۱- هارمونی در سیستم تفکر موسیقایی معاصر.....	۱۹
۲- هارمونی به عنوان یک تشکل نظام‌مند.....	۲۳
۳- هارمونی به عنوان یک جزء از سیستم تصویری - سبکی.....	۲۹
۴- تعریف هارمونی.....	۳۱
فصل دوم: مسائل سازماندهی خط عمودی: آکوردها در موسیقی قرن بیستم.....	۳۳
۱- اصول ساختاری خط عمودی.....	۳۵
۲- آکوردهای قرن بیستم: مشخصات ساختاری و صوتی. انواع نحو هارمونیک.....	۴۳
۳- معناشناسی تصویری - سبکی مصالح آکوردی.....	۶۵
فصل سوم: مصالح ردیف صدایی مُد در موسیقی قرن بیستم.....	۷۱
۱. مشخصات کلی.....	۷۳
۲. مُدهای دیاتُنیک و مُدسازی در موسیقی معاصر.....	۷۷
۳. مُدهای متقارن.....	۸۹
۴. معناشناسی تصویری-سبکی مُدها. مسائل دراماتورژی مُدال.....	۹۷

فصل چهارم: ثنالیته.....	۹۹
۱. تحول سیستم ثنال.....	۱۰۱
۲. ثنالیته‌ی گسترش‌یافته.....	۱۰۳
۳. ثنالیته‌ی کروماتیک.....	۱۱۱
۴. پلی‌ثنالیته.....	۱۱۹
۵. ثنالیته‌ی کروماتیک هیندمیت.....	۱۲۵
فصل پنجم: نئوئودالیت.....	۱۲۹
فصل ششم: دوازده‌ثنی آزاد (آثنالیته).....	۱۴۳
فصل هفتم: دوازده‌ثنی سری‌گونه (دودکافونی).....	۱۵۷
۱- نکات اصلی.....	۱۵۹
۲- اصول گسترش ساختارهای دودکافونیک.....	۱۷۴
۳- مسائل هارمونی سری‌گونه.....	۱۷۷
فصل هشتم: سونوریکا.....	۱۹۱
فصل نهم: میکروکروماتیک.....	۲۰۳
فصل دهم: آله‌آتوریکا.....	۲۰۹
منابع.....	۲۱۹
فهرست منابع.....	۲۲۱
منابع تکمیلی.....	۲۲۳
بخش دوم: منتخبات.....	۲۲۹
فهرست آثار موسیقایی.....	۲۳۰
توضیحات تحلیلی.....	۲۳۲
منتخبات.....	۲۷۳
نمایه.....	۳۹۹

۲- هارمونی به عنوان یک تشکلی نظام مند^۱

رویکرد نظام مند به یک روش علمی عمومی پیشرو تبدیل می شود. بررسی هرگونه موضوع به عنوان یک سیستم نه تنها مستلزم مطالعه همه جانبه موضوع، تعیین جایگاه و اهمیت آن در سلسله تکاملی پدیده های خویشاوند است، بلکه به ما اجازه می دهد تا ببینیم که فرآیندهای جاری خصلتی عام دارند و از قانون مندی های کلی گسترش تبعیت می کنند. نیاز به چنین رویکردی ناشی از شدت توسعه خود موضوع (هارمونی) و تصورات ما از آن است. منظور از سیستم، مجموعه ای به هم پیوسته از اجزاء با همکاری متقابل است. هر سیستم دارای دو جزء است: ۱- ترکیب عنصری، ۲- ساختار که روابط میان عناصر و خواصشان را در بر می گیرد.

طبق تئوری عمومی سیستم ها:

- هر سیستم به زیرسیستم ها یا سطوحی تقسیم بندی می شود که از نظر سلسله مراتبی وابسته اند. گذار از سطوح پایین به بالا براساس پیچیدگی صورت می گیرد: هر سیستم، عنصری برای یک سطح بالاتر است، و عنصر هر سیستم، سیستمی برای یک سطح سلسله مراتبی پایین تر.
- هر سیستم وحدتی خاص با پیرامون ایجاد می کند (یعنی با مجموع ابژه هایی که خواص آن ها بر سیستم تأثیر می گذارد و به نوبه ی خود، به رفتار سیستم وابسته اند). سیستم هارمونیک چنین وحدتی را با مجموع وسایل بیانگری موسیقی همچون اصل اینتناسیونی - ریتمیک، ریتم، تمبر، فاکتور و همچنین سیستم سبکی، تشکیل می دهد. مثلاً گسترش شدید حوزه ی اینتناسیون های کروماتیک، منجر به پیدایش انواع کروماتیک

۱. در این بخش، از مطالب تئوری عمومی سیستم ها، مندرج در آثار سیستم شناسان برجسته ی خارجی و داخلی استفاده شده است. (و. آفاناسیف، م. برتالانف، م. کاگان، و. سادوفسکی، ر. فیدرین، آ. گلا، آ. اویموف، یو. اورمانتسکیف، ببینید: سیستم، تقارن. هارمونی - مسکو، ۱۹۸۸). روش نظام مند ارزیابی پدیده های هارمونیک، در آثار یو. بیچکوف [۴]، ن. گولیانیسکا یا [۱۲، ۱۱]، یو. خولوئیف [۴۳، ۴۴، ۴۵] به کار گرفته می شود.

جدیدی از ساختارهای صدایی - ارتفاعی (آئنال و سریال) شد. درک آکورد به عنوان واحد سازنده‌ی هارمونی نیز به نوبه‌ی خود، تأثیر زیادی بر ساختار اینتناسیونی ملودی گذاشت.

حال سیستم هارمونیک معاصر را از زاویه‌ی دید قانونمندی‌های ذکر شده بررسی می‌کنیم. این سیستم، مانند هر سیستم دیگر، از عناصری تشکیل شده است که ویژگی اصلی آن‌ها، قابلیت معرفی شکل‌های نسبتاً کامل در فرآیند اینتناسیون‌پردازی است. از آن جا که به نظر ما باید هارمونی را در معنای گسترده‌ی کلمه نه فقط به عنوان هم‌زمانی عمودی، بلکه همچنین هرگونه آمیختگی صوتی و اینتناسیونی‌ای درک کرد که دربرگیرنده‌ی یک پیوستار فضایی - زمانی به صورت افقی، عمودی و قطری است؛ پس واحدهای (گروه‌های، مجموعه‌های) صوتی افقی، عمودی و قطری‌ای که به یک سطح سلسله‌مراتبی معین تعلق دارند، به عنوان عناصر هارمونیک عمل می‌کنند.

روش‌ها و اسلوب‌های ساخت سیستم، شامل پارامترهای ساختاری افقی و عمودی است؛ در نتیجه، عناصر هارمونیک نیز اجازه‌ی ساختاردهی براساس این پارامترها را می‌دهند. واحدهای هارمونیک خط افقی (قابل بررسی از پایین به بالا) عبارتند از: تُن، ویراتوی صوتی، گلیساندو، فاصله‌ی ملودیک، مجموعه‌ی فواصل، آکورد، مجموعه‌ی آکوردها، ردیف صدایی مُدال، گستره‌ی ساختارهای صوتی، شکل مُدال، شکل صدایی - ارتفاعی. واحدهای هارمونیک خط عمودی (همچنین از پایین به بالا) عبارتند از: اُپرتُن، تمبر («آکورد» اُپرتُن‌ها)، تُن، فاصله‌ی هارمونیک، آکورد، پُلی آکورد، مجموعه‌ی سونور، بلوک، رژیستر، طیف صوتی.

هر عنصر هارمونیک ردیف افقی یا عمودی می‌تواند به عنوان یک سیستم یا زیرسیستم مستقل (مثلاً سیستم فاصله‌ای، مُدال، صدایی - ارتفاعی و غیره) با اصول ساختاری و خصوصیات خاص خود در نظر گرفته شده و به عنوان پدیده‌ای از نظر تاریخی، روبه رشد معرفی شود.

سیستم‌ها بر مبنای عناصرشان و ارتباط میان این عناصر طبقه‌بندی می‌شوند. انواع تاریخی شناخته شده‌ی سیستم‌های هارمونیک (که سیستم‌های مُدال، تُنال، آئنال، سریال و سونوریک به آن مربوط اند)، از لحاظ عناصر هارمونیک اصلی خود، ارتباط این عناصر و رفتار عنصر مرکزی تفاوت دارند.

عنصر هارمونیک اصلی خط عمودی، در حکم عنصری است که نوع فاصله‌ای، آکوردی یا صدایی - اینتناسیونی سیستم را تعیین می‌کند. مثلاً، ثنالیته‌ی کلاسیک به نوع آکوردی سیستم تعلق دارد، زیرا آکورد در حکم ابژه‌ی اصلی گسترش است. فاصله در سیستم مُدال نقش مشابهی را ایفا می‌کند که اجازه‌ی بررسی این سیستم به عنوان نوع فاصله‌ای سازماندهی را می‌دهد.^۲ سیستم‌های معاصر که در آن‌ها، یا یک مجموعه‌ی اینتناسیونی کامل به عنوان واحد ساختاری هارمونیک عمل می‌کند (مانند آئنالیته و دودکافونی)، یا تُن جداگانه‌ای که قادر است فعالانه از بابت ریتم، تمبر، دینامیک، آرتیکولاسیون، رژیستر و فاکتور [۱۰، ص ۲۳] مجزا شود (خاص شکل سونوریک)، به نوع صدایی اینتناسیونی تعلق دارند.

اساس ردیف صدایی مد به عنوان عنصر سازنده‌ی اصلی خط افقی عمل می‌کند که در هارمونی مُدال عبارت است از مجموعه مُدهای دیاتنیک هفت درجه‌ای، در هارمونی نُئومُدال - مُدهای دیاتنیک و متقارن، در هارمونی تُنال - ساختارهای

1. Complex

۲. مشخصات کارکردی فاصله در سیستم مُدال مرتبط با فرمول آکوستیکی گرایش هاست: کنسونانس - دیسونانس - کنسونانس.

جدیدی از ساختارهای صدایی - ارتفاعی (آئثال و سریال) شد. درک آکورد به عنوان واحد سازنده‌ی هارمونی نیز به نوبه‌ی خود، تأثیر زیادی بر ساختار اینتناسیونی ملودی گذاشت.

حال سیستم هارمونیک معاصر را از زاویه‌ی دید قانونمندی‌های ذکر شده بررسی می‌کنیم. این سیستم، مانند هر سیستم دیگر، از عناصری تشکیل شده است که ویژگی اصلی آن‌ها، قابلیت معرفی شکل‌های نسبتاً کامل در فرآیند اینتناسیون‌پردازی است. از آن‌جا که به نظر ما باید هارمونی را در معنای گسترده‌ی کلمه نه فقط به عنوان هم‌زمانی عمودی، بلکه همچنین هرگونه آمیختگی صوتی و اینتناسیونی‌ای درک کرد که دربرگیرنده‌ی یک پیوستار فضایی - زمانی به صورت افقی عمودی و قطری است؛ پس واحدهای (گروه‌های، مجموعه‌های) صوتی افقی، عمودی و قطری‌ای که به یک سطح سلسله‌مراتبی معین تعلق دارند، به عنوان عناصر هارمونیک عمل می‌کنند.

روش‌ها و اسلوب‌های ساخت سیستم، شامل پارامترهای ساختاری افقی و عمودی است؛ در نتیجه، عناصر هارمونیک نیز اجزای ساختاردهی براساس این پارامترها را می‌دهند. واحدهای هارمونیک خط افقی (قابل بررسی از پایین به بالا) عبارتند از: تُن، ویراتوی صوتی، گلیساندو، فاصله‌ی ملودیک، مجموعه‌ی فواصل، آکورد، مجموعه‌ی آکوردها، ردیف صدایی مُدال، گستره‌ی ساختارهای صوتی، تشکّل مُدال، تشکّل صدایی - ارتفاعی. واحدهای هارمونیک خط عمودی (همچنین از پایین به بالا) عبارتند از: اُپرتُن، تمبر («آکورد» اُپرتُن‌ها)، تُن، فاصله‌ی هارمونیک، آکورد، پُلی آکورد، مجموعه‌ی سونور، بلوک، ریستر، طیف صوتی.

هر عنصر هارمونیک ردیف افقی یا عمودی می‌تواند به عنوان یک سیستم یا زیرسیستم مستقل (مثلاً، سیستم فاصله‌ی مُدال، صدایی - ارتفاعی و غیره) با اصول ساختاری و خصوصیات خاص خود در نظر گرفته شده و به عنوان پدیده‌ای از نظر تاریخی، روبه‌رشد معرفی شود.

سیستم‌ها بر مبنای عناصرشان و ارتباط میان این عناصر طبقه‌بندی می‌شوند. انواع تاریخی شناخته‌شده‌ی سیستم‌های هارمونیک (که سیستم‌های مُدال، تُنال، آئثال، سریال و سونوریک به آن مربوط اند)، از لحاظ عناصر هارمونیک اصلی خود، ارتباط این عناصر و رفتار عنصر مرکزی تفاوت دارند.

عنصر هارمونیک اصلی خط عمودی، در حکم عنصری است که نوع فاصله‌ی، آکوردی یا صدایی - اینتناسیونی سیستم را تعیین می‌کند. مثلاً، تُنالیت‌هی کلاسیک به نوع آکوردی سیستم تعلق دارد، زیرا آکورد در حکم ابژه‌ی اصلی گسترش است. فاصله در سیستم مُدال نقش مشابهی را ایفا می‌کند که اجازه‌ی بررسی این سیستم به عنوان نوع فاصله‌ی سازماندهی را می‌دهد.^۲ سیستم‌های معاصر که در آن‌ها، یا یک مجموعه‌ی اینتناسیونی کامل به عنوان واحد ساختاری هارمونیک عمل می‌کند (مانند آئنالیت‌هی و دودکافونی)، یا تُن جداگانه‌ای که قادر است فعالانه از بابت ریتم، تمبر، دینامیک، آرتیکولاسیون، ریستر و فاکتور [۱۰، ص ۲۳] مجزا شود (خاص تشکّل سونوریک)، به نوع صدایی اینتناسیونی تعلق دارند.

اساس ردیف صدایی مد به عنوان عنصر سازنده‌ی اصلی خط افقی عمل می‌کند که در هارمونی مُدال عبارت است از مجموعه‌ی مُدهای دیاتُنیک هفت‌درجه‌ای، در هارمونی نُئومُدال - مُدهای دیاتُنیک و متقارن، در هارمونی تُنال - ساختارهای

1. Complex

۲. مشخصات کارکردی فاصله در سیستم مُدال مرتبط با فرمول آکوستیکی گرایش‌هاست: کنسونانس - دیسونانس - کنسونانس.

تحول هارمونی در موسیقی قرن بیستم، نشانه‌ی گسست از زبان کلاسیک و شکل‌گیری شیوه‌های نوین در ترکیب صوتی است. این دوران، با ظهور مفاهیمی چون آتونالیته، سریالیسم، سونوریسم، مدهای متقارن و تنالیت‌های گسترش‌یافته، افق‌های تازه‌ای برای ساختارهای موسیقایی پدید آورد. درک این ساختارها، مستلزم شناخت دقیق اصول صدایی-ارتفاعی، معناشناسی سبکی و شیوه‌های جدید سازمان‌دهی صوتی است.

این کتاب درسی با رویکردی نظام‌مند و آموزشی، ساختارهای هارمونیک موسیقی قرن بیستم را بررسی می‌کند. نویسنده، مفاهیم نظری را در کنار مجموعه‌ای از نمونه‌نُت‌های برگرفته از آثار آهنگ‌سازان بزرگ این دوره، به شیوه‌ای تحلیلی و روشن تبیین کرده و مسائل کلیدی مانند سازمان‌دهی خط عمودی، تحول مرکز صوتی و نسبت میان سنت و نوآوری را می‌کاود.

کتاب حاضر منبعی آموزشی و تحلیلی برای دانشجویان، مدرسان و علاقه‌مندان به نظریه‌ی موسیقی و آهنگ‌سازی است و ابزاری کاربردی برای درک زبان موسیقایی معاصر فراهم می‌آورد.

مجموعه‌ی
آموزشی‌های
موسیقی